

Рэтраспектыва пецяярбургскіх сустрэч: Янка Купала, Якуб Колас і Леанід Сеўрук

УДК: 821.161.3.09(092)+655.4/5

**Мікалай ТРУС,
кандыдат філалагічных
навук, дацэнт**

Мікола ТРУС. Рэтраспектыва пецяярбургскіх сустрэч: Янка Купала, Якуб Колас і Леанід Сеўрук. У артыкуле разглядаецца творчае супрацоўніцтва, непасрэднае і апасродкаванае, нацыянальных дзеячаў розных генерацый. Упершыню ў якасці асобнай тэмы вызначаецца значэнне грамадскай працы Л.С. Сеўрука (1867–1918). Кантэкстуальнай асновай служыць беларуская выдавецкая, дабрачынная, культурная дзейнасць у Санкт-Пецяярбургу (Пецяярбургу, Петраградзе, Ленінградзе). Рэпрэзентуецца фактаграфія і аналітыка праведзенай архіўна-пошукавай работы ў прыватных і дзяржаўных зборах Беларусі і Расіі.

Ключавыя словы: Санкт-Пецяярбург, беларускае зямляцтва, дабрачыннае таварыства, выдавецкая дзейнасць, кнігазборы, дарчыя інскрыпты, архіўна-пошукавая дзейнасць.

Mikola TRUS. Retrospective of St. Petersburg meetings: Yanka Kupala, Yakub Kolas and Leonid Sevruk. The article explores creative collaboration, both direct and indirect, of national revival personalities of different generations. For the first time, social activism of Leonid Sevruk (1867–1918) is examined as a separate topic. Leonid Sevruk was involved in publishing, charity, and cultural activities in St. Petersburg (Petersburg, Petrograd, Leningrad). The article presents facts and analysis based on the results of studying private and state archives in Belarus and Russia.

Keywords: St. Petersburg, Belarusian diaspora, charity foundation, publishing activity, book collections, gift inscriptions, archival and research activities.

У Паўночнай сталіцы Расійскай імперыі пачатку ХХ стагоддзя сфарміраваўся адзін з найбольш моцных беларускіх асяродкаў, звязаных найперш з выдавецкай і грамадска-культурнай дзейнасцю. Высока інтэлектуальны кантэкст вымагаў належным чынам трымаць планку нацыянальнай рэпрэзентацыі, хоць яе асновай і была выключна прыватная ініцыятыва і падзвіжніцкая праца.

Далёка не кожны з арганізатараў нацыянальнага будаўніцтва добра вядомы сёння (пра гэта мы пісалі ў адной з публікацый на старонках «Беларускай думкі» ў № 12 за 2019 год). І ў гэтым пралягае адзін з даследчыцкіх напрамкаў, звязаных з гістарычнай (рэ)канструкцыяй, распрацоўкай магістральных і больш канкрэтных (персаналізаваных) абсягаў мінуўшчыны, спасціжэннем спецыфікі шматаспектнай беларускай уключанасці ў мегаполісныя традыцыі і актуальны культурны палілог.

З навукова-педагагічнай грунтоўнасцю

Адзін з прадстаўнікоў старэйшага пакалення беларускага зямляцтва ў Санкт-Пецяярбургу, нацыянальная дзейнасць якога асабліва відавочна праявілася ў пачатку ХХ стагоддзя, – Леанід Сеўрук (1867–1918). Гэта вучоны-метадыст, з якім у Расіі звязваецца важны гістарычны этап фарміравання прынцыпаў выкладання прыродазнаўства, што бярэ пачатак ад М. Ламаносава. Падручнікі Л. Сеўрука шмат разоў перавыдаваліся, у педагагічных колах быў ва ўжытку выраз «выкладаць па Сеўруку». У 1910 годзе «Пачатковы курс прыродазнаўства» вытрымаў сваю шостую апрацаваную ў сістэме адукацыі.

У энцыклапедычным даведніку «Янка Купала» (1986) адносна Леаніда Сеўрука сказана: «Прымаў актыўны ўдзел у беларускім нацыянальна-вызваленчым руху пачатку 20 ст. Аказваў матэрыяльную дапамогу выдавецтву „Загляне сонца і ў наша аконца“, рыхтаваў кнігу на беларускай мове па батаніцы, меў вялікую бібліятэку беларускіх кніг. Пазнаёміўся з Купалам у Пецярбургу, у час вучобы паэта на вячэрніх агульнаадукацыйных курсах Чарняева» [1, с. 556]. Артыкул Лідзіі Арабей у названым даведніку стаў на некалькі дзесяцігоддзяў практычна адзінай крыніцай інфармацыі пра беларускую дзейнасць Леаніда Сеўрука, зафіксаваную ў праекцыі на жыццёвую і творчую біяграфію Янкі Купалы, з якім той быў асабіста знаёмы.

Але ў гісторыі беларускай літаратуры і педагогічнай думкі знакамiты педагог засведчыўся і непасрэдным чынам, прытым у адным з першых выданняў яшчэ аднаго класіка літаратуры. Праўда, гэты факт наўпроставага дачынення практычна ніколі не акцэнтаваўся і, адпаведна, не даследаваўся. Вучоны-прыродазнаўца быў рэдактарам, а таксама аўтарам прадмовы да «Другога чытання для дзяцей беларусаў» Якуба Коласа (Пецярбург, 1909; на вокладцы 1910). У адпаведнасці з тагачаснай стылістыкай, арыентаванай на даўнюю кніжную і сучасную вусную народную традыцыю, на вокладцы і на тытульнай старонцы адзначана: «Пераглядзеў і прадмову прыпісаў Л. СЕЎРУК». (Папярэднімі адукацыйна-асветніцкімі выданнямі, падрыхтаванымі суполкай «Загляне сонца і ў наша аконца», былі «Беларускі лемантар, або Першая навука чытання» і «Першае чытанне для дзетак беларусаў» Цёткі.)

«Другое чытанне для дзяцей беларусаў» Якуба Коласа. Пецярбург, 1910 год

Крыніца: Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа.

[ПРА АЎТАРА]

ТРУС Мікалай Валянцінавіч.

Нарадзіўся ў 1969 годзе ў в. Ісаевічы Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1993), аспірантуру пры кафедры замежнай літаратуры БДУ (1996), дактарантуру Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі (2020). Прайшоў перападрыхтоўку па англійскай мове ў Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце (1995–1997).

У 1996–2011 гадах выкладаў на кафедры славянскіх літаратур і кафедры замежнай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Адначасова ў 1993–2000 гадах працаваў у Літа-

ратурным музеі М. Багдановіча (у 1998–2000 гадах – дырэктар музея). У 2011–2016 гадах – загадчык кафедры беларускай філалогіі Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта.

З 2017 года працуе ў РВУ «Выдавецкі дом „Звезда“»: у 2017–2021 гадах – намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Польмя», з 2021 года – намеснікам галоўнага рэдактара штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

Кандыдат філалагічных навук (2000), дацэнт (2004).

Аўтар сямі манаграфій, звыш 500 артыкулаў.

Сфера навуковых інтарэсаў: параўнальнае літаратуразнаўства, гісторыя літаратур і культур славянскіх народаў, міжнацыянальныя сувязі і ўзаемаўплывы.

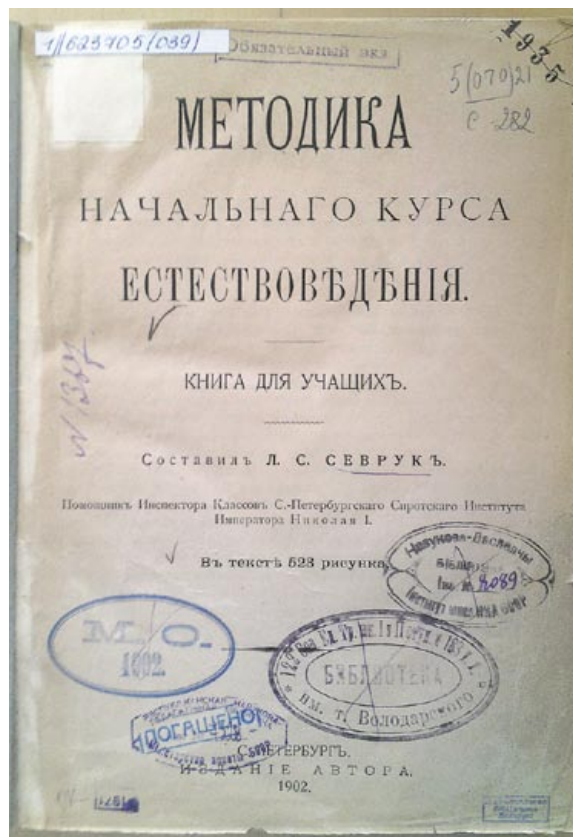
Пры спробах тлумачэння такой беспрэцэдэнтнай увагі з боку сталічнага навукоўца, адкрытай фіксацыі свайго імя (своеасаблівага візіравання зместу выдання), думаецца, не апошняю ролю павінна адыграць агульнасць прафесійных зацікаўленняў рэдактара і аўтара кнігі. Канстанцін Міцкевіч, нагадаем, у 1902 годзе скончыў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю.

Уступнае слова да «Другога чытання...» мэтазгодна разглядаць у кантэксце беларускай мастацка-публіцыстычнай традыцыі канца XIX – пачатку XX стагоддзя, прадмоў Францішка Багушэвіча. (Цалкам апраўданая, на наш погляд, і праекцыя на больш глыбінныя культурна-гістарычныя пласты, з адлікам ад прадмоў і пасляслоўяў Францыска Скарыны.)

Зачынны тэкст Леаніда Сеўрука дакладна датаваны – 23 чэрвеня 1909 года. Можам меркаваць, напісаны на адным дыханні, тоесным эўрыстычнай паэтычнай творчасці. Развагі сталага жыхара Паўночнай сталіцы Расійскай імперыі, сцверджанага ў сферы афіцыйнай навукова-педагагічнай дзейнасці, датычацца тэмы малой радзімы, сантымент да якой мацнее ў цывілізацыйным тлуме. Тым большую цікавасць выклікае мова ўступнага артыкула. Паколькі Л. Сеўрук сам быў рэдактарам названага выдання (у сітуацыі поўнай адсутнасці на той час беларускіх граматык), можна меркаваць, яна ў найбольшай ступені захавала сваё аўтэнтчнае гучанне (пры цытаванні фіксуем правапіс арыгінала): «На свеці шырокім многа е ўсякіх велікіх гарадоў, у тых гарадох многа разумных і багатых людзей, і ядуць то гэтыя людзі смачна, і убраны ены хораша, але табе серод іх чагось як бы бракуе. І сам сабе дзівішся неяк: первей ніколісь цягнула цябе пабачыць людзей, паглядзець свету, набрацца розуму, паспытаць хоць крыху навукі, а цяпер нудна стала штось табе небараку, што не бачыш ты сваёй вясковай вуліцы, асабліве у нядзелю, не слышыш звону старэнькае цэркаўкі серад села, не угледзіш начлежнікаў каля агню ў ціхую летнюю ноч, не чутно табе песьні жанцоў, каторыя ідуць с поля...» [2, с. 3].

Аўтар уступнага слова атрымаў магчымасць разгорнутага тэкставага самавыяўлення, за якім, відавочна, стаіць паэтычная, натхнёная натура, якая ў гэтым канкрэтным выпадку выступае ў зададзенай парадыгме культурна-асветніцкай, падзвіжніцкай дзейнасці: «Бярэш у рукі ксёнжачку і здаецца табе цяпер <...> саўсім як бы пабыў на сваёй роднай старонцы, адвёў, як кажуць, душу. Разам з гэтым ты сваёю душою пачуў, што значыць родная мова, напісаная на паперы, надрукованая ў ксёнжцы» [2, с. 4].

Паэтычныя і праязічныя творы «Другога чытання...», прадстаўленыя ў сямі раздзелах, адлюстроўваюць поры года, адметнасці асобнага беларускага рэгіёна – Палесся. У шостай («Вершы і байкі») і сёмай («Казкі») структурных частках змешчаны павучальныя тэксты, вытрыманыя ў духу народнай маралі. Хоць на вокладцы кнігі пазначана «Напісаў Якуб Колас», фактычна ён быў аўтарам-складальнікам. Падабраныя творы падпарадкаваны агульнай канцэпцыі спазнання свету, якая распрацоўвалася беларускімі падзвіжнікамі ў пачатку XX стагоддзя.

«Методыка пачатковага курса прыродазнаўства» Леаніда Сеўрука. Санкт-Пецярбург, 1902 год

Крыніца: Нацыянальная бібліятэка Беларусі.

Леанід Сеўрук паслядоўна адстойваў думку, выкладзеную ім у прадмове да «Методыкі пачатковага курса прыродазнаўства» (як і ў выпадку з «Другім чытаннем...»), яна дакладна датавана – 10 мая 1902 года): «Преподавание – искусство. В нем не может не отразиться личность преподавателя, а потому методика, как один из личных опытов, вообще не может носить вполне объективного характера. Кроме того, всякий преподаватель должен приспособить свой курс к возрасту учащихся, к их развитию, к количеству имеющегося в его распоряжении времени и вообще к условиям работы» [3, с. III].

«Пачатковы курс прыродазнаўства» і «Методыка...» Л. Сеўрука папулярна знаёмяць з нежывой (зямля, паветра, вада) і жывой (раслінны і жывёльны свет) прыродай. Першае з названых выданне змяшчае 523 малюнкi, а ва ўступным слове («Ад складальніка») утрымлівае канцэптуальнае бачанне ролі настаўніка: «При его содействии природа делается пред нами откровеннее и сама на своем языке расскажет нам о том, что в ней происходит» [4, с. I].

На дабрачынным фронце

Падчас глабальных узрушэнняў нацыянальных дзеячы не толькі словам, але і справай імкнуліся паспрыць землякам. Так узнікла і дабрачынная арганізацыя «Беларускае таварыства ў Петраградзе па аказанні дапамогі пацярпелым ад вайны» (1916–1918). Сярод яго заснавальнікаў быў Браніслаў Эпімах-Шыпіла, рэдактар Купалавай «Жалейкі» (Пецяярбург, 1908). Леанід Сеўрук спачатку лічыўся ганаровым членам (разам з Аляксандрам Ярэмічам і Уладзімірам Міткевічам), потым абіраўся старшынёй Камітэта (кіраўнічага органа) таварыства.

Важны крок на шляху выяўлення і сістэматызацыі архіўных матэрыялаў, звязаных з дзейнасцю гэтай беларускай ініцыятывы ў Паўночнай сталіцы Расійскай імперыі, быў зроблены разам з выходам даведніка «Беларускае таварыства ў Петраградзе па аказанні дапамогі пацярпелым ад вайны. 1916–1918 гг.» (Мінск, 2008), падрыхтаванага супрацоўнікамі Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Санкт-Пецяярбурга і Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь.

Адным з дакументаў у даведніку, праілюстраваным факсімільнай копіяй, стаў пратакол пасяджэння школьнай камісіі Камітэта таварыства ад 16 лістапада 1916 года [5, арк. 41–42]. Вёў «нараду» Леанід Сеўрук, падпіс «галавы» пасяджэння стаіць першым пад прынятымі рашэннямі. Гаворка ішла аб стварэнні ў Петраградзе пачатковай 3-класнай школы з беларускай і рускай мовамі навучання. Апекуном («папячыцелем») быў абраны Міхаіл Мігай, а старшай настаўніцай («вучыцелькай») – Паўліна Мядзёлка, якой была ўстаноўлена аплата кватэры і штомесячны заробак у 100 рублёў. Такім чынам дакументальна пацверджаны адзін з адметных біяграфічных эпизодаў першай выканальніцы галоўнай ролі ў п'есе Янкі Купалы «Паўлінка» (пецяярбургская прэм'ера 1913 года). Да гэтага часу было вядома аб сакратарстве Паўліны Мядзёлкі ў Камітэце таварыства.

Кароткая даведка ў беларуска-расійскім міжархіўным даведніку «Беларускае таварыства ў Петраградзе па аказанні дапамогі пацярпелым ад вайны. 1916–1918 гг.» (2008) дадала новы важны штырх у жыццёпіс Леаніда Сеўрука: «...старшыня Камітэта Беларускага таварыства. Выкладчык прыродазнаўства ў Санкт-Пецяярбургскім сіроцкім інстытуце. Аказваў матэрыяльную дапамогу выдавецтву „Загляне сонца і ў наша аконца“, сабраў вялікую бібліятэку беларускіх кніг» [6, с. 84].

Студэнт фізіка-матэматычнага факультэта
Пецяярбургскага ўніверсітэта Леанід Сеўрук.
Другая палова 1880-х гадоў

Крыніца: Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў
Санкт-Пецяярбурга.

За палярным кругам

У канцы 1981 года пісьменніца і даследчыца Лідзія Арабей (1925–2015) адправілася ў горад Манчагорск Мурманскай вобласці. За палярны круг яе клікалі цікавы чалавек і яго ўнікальны кніжны збор. Гаворка пра Барыса Пятроўскага (1910–1994), родам з вёскі Нізок Мінскай губерні. У той час ён быў начальнікам каштарысна-дагаворнага аддзела Кольскага мантажнага ўпраўлення. Справаздачу пра сваю паездку і цікавую сустрэчу Лідзія Львоўна апублікавала на старонках штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» 1 студзеня 1982 года.

Маладыя гады Барыса Пятроўскага звязаны з Ленінградам. У канцы 1920-х гадоў у горадзе на Няве існаваў Беларускі дом асветы. «Размяшчаўся ён на Фантанцы, 2, у былым багатым асабняку з шыкоўнай мэбляй, люстрамі. Мы ў сваіх панашаных світках, мусіць, не вельмі ўпісваліся ў тыя інтэр’еры, але нічога, нам тыя інтэр’еры не перашкаджалі!» – згадваў Б. Пятроўскі падчас сустрэчы з Л. Арабей [7, с. 15]. Гасцямі беларускага асяродка, які меў свой драматычны гурток, хор, багатую бібліятэку, былі Яўхім Карскі, Янка Купала, Якуб Колас, Цішка Гартны, Змітрок Бядуля, Міхась Зарэцкі, Алесь Дудар, Заір Азгур і інш.

Паводле лімаўскай справаздачы Л. Арабей, двухпакаёвая кватэра Барыса Пятроўскага ў Манчагорску была ўся застаўлена кнігамі. Частка з іх прыдбана ад удавы Леаніда Сеўрука: «Напакаваў поўны чамадан ды яшчэ і пачак звязаў» [7, с. 15]. Заўзяты бібліяфіл ахвяраваў сваім адзіным пінжаком. Але не толькі пра гэта было расказана госці з Мінска. Наступная цытата з лімаўскай публікацыі 1982 года надае пэўнае белетрыстычнае гучанне, эмацыйна падкрэслівае жыццёвую спецыфіку архіўна-пошукавай дзейнасці:

«...А ўдава выняла з шафы пакет, паказвае мне і гаворыць:

– У мяне яшчэ вось гэта захавалася.

Глянью я, а гэта ладны пачак пісем, перавязаных стужкаю. Пісьмы Янкі Купалы да Сеўрука.

Нясмела папрасіў у жанчыны:

– Дык, можа, вы мне іх аддасце?..

Жанчына памулялася, яўна не ведаючы, як лепей зрабіць, потым уздыхнула:

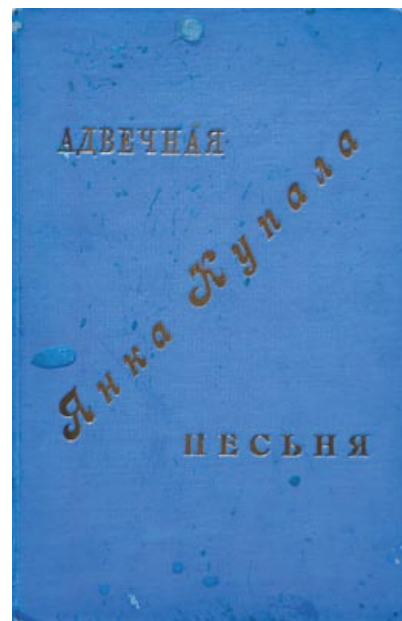
– Не, гэта, усё-такі, асабістая перапіска, мала што тут можа быць, мужу гэта, магчыма, было б непрыемна...

І паклала пісьмы назад у шафу. Сказала са шкадаваннем:

– Мусіць, гэтыя пісьмы мне прыйдзецца знішчыць...

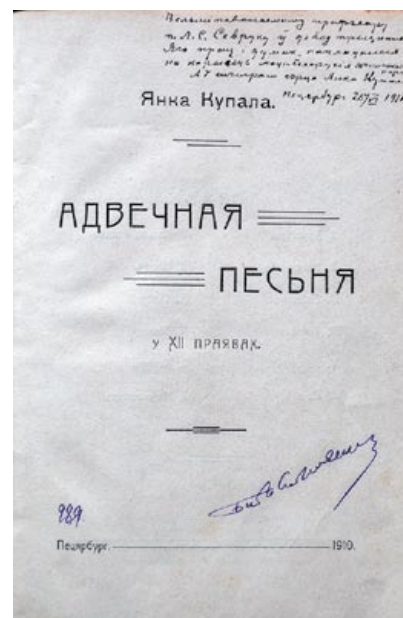
Я нічым не мог перашкодзіць такому намеру удавы. Мусіць, яна іх потым і знішчыла» [7, с. 15].

У лютым 1997 года Сяргей Панізнік, вучоны сакратар Літаратурнага музея Янкі Купалы, з падказкі Лідзіі Арабей выправіўся ў Манчагорск разбіраць кнігазбор ужо спачылага Барыса Пятроўскага. Як адзначана ў яго справаздачы, вярнуўся з «двухпудовым скарбам»: 98 кніг, 48 паштовак.

Эксклюзіўны пераплёт «Адвечнай песні» (Пецярбург, 1910) з былога кнігазбору Леаніда Сеўрука

Крыніца: Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы.

Тытульная старонка «Адвечнай песні» (1910) з дарчым подпісам Янкі Купалы, адрасаваным Леаніду Сеўруку, і аўтографам Барыса Пятроўскага

Крыніца: Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы.

Сярод прывезенага – «Гусляр» (1910), «Адвечная песня» (1910), «Шляхам жыцця» (1913) з дарчымі подпісамі аўтара, адрасаванымі Леаніду Сеўруку. Супрацоўнікі музея ў ліку першых змаглі наглядна пераканацца ў праўдзівасці слоў папярэдняга візіцёра, лімаўскага аўтара: «Усе беларускія кнігі ў яго бібліятэцы былі любоўна пераплецены ў цвёрдыя вокладкі, на вокладках бронзаю адціснуты назвы выданняў і ініцыялы гаспадара бібліятэкі – Л. С.» [7, с. 15].

Асабістае стаўленне паэта характарызуюць інскрыпты (захоўваем правапіс арыгінала):

«Вельміпаважанаму прафэсару п. Л.С. Севруку ў довод прызнання Яго прац і думак, пакладаных на карысьць маці-Беларусі і яе нешчасьлівага народу.

Ад шчырага сэрца Янка Купала.

Пецярубурґ 25/VI.1910 г.» (аўтограф на кнізе «Адвечная песня», 1910).

Да каранёў: Пецярубурґ – Сорагі

Звесткі пра паходжанне вядомага педагога Леаніда Сеўрука, яго сувязь з Беларуссю фрагментарна раскіданы па асобных расійскіх публікацыях: у 1885 годзе скончыў Слуцкую гімназію, паходзіў са старадаўняга шляхецкага роду і інш. У свабодным доступе ў інтэрнэце размешчана толькі адна партрэтная выява, на якой зафіксаваны чалавек сталага веку.

І ў гэтым выпадку дапамагло калегіяльнае супрацоўніцтва, росшукі супрацоўніка Інстытута славяназнаўства Расійскай акадэміі навук Ігара Барынава. У Цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве Санкт-Пецярубурґа быў выяўлены фотаздымак на плёнцы са студэнцкага перыяду аб'екта нашай увагі. Звесткі пра радавод дазволілі канкрэтызаваць слуккі напрамак. Паводле архіўнага дакумента («Студэнцкая справа Л.С. Сеўрука»): «Отец – отставной унтер-офицер Сафоний Кондратьевич Севрук, православный.

Имеет бронзовую медаль на Андреевской ленте в память войны 1853–1856 и две нашивки золотой тесьмы за беспорочную 18-летнюю службу.

От роду 37 лет (в 1864), росту примерно 2 аршина 7 вершков, глаза карие, нос умеренный.

В службу вступил из однодворцев Минской губернии, 3-го Сороговского участка, рекрутом 22 января 1846. Произведен в унтер-офицеры лейб-гвардии Гренадерского полка в декабре 1861.

28 мая 1865 в погостской Иоанно-Предтеченской церкви вступил в брак с однодворкой католического исповедания Камилией Ксаверьевной Розвадовской.

Леонид родился 25 сентября 1867 в застенке Сорогово, окрещен 30 сентября того же года.

В 1885 г. окончил Слуцкую гимназию.

Закон Божий – 5

Русский и словесность, латынь, греческий, логика, география, физика и мат. география – 4

Математика и история – 3

Студент физико-математического факультета. Во время учебы жил на Вас. Острове, д. 44 по 1-й линии (1885), д. 21 по Среднему проспекту, д. 28 по 7-й линии (оба 1886).

Окончил с дипломом 1-го разряда в 1892 г.» [8, арк. 1].

Адносна сямейнага становішча і службовай дзейнасці Леаніда Сеўрука архіўныя крыніцы даюць наступныя звесткі: «Женат 1-ым браком на вдове Марии Григорьевне Жуковой, урожд. Комахидзе. Падчерица Антонина Петровна Жукова.

Помощник классного наставника гимназии Гуревича с 1 октября 1892;

Воспитатель при пансионе реального училища Гуревича с 15 августа 1893 по 1 августа 1900;

Преподаватель математики Мариинской учительской семинарии в Павловске с 27 сентября 1894 по 1 августа 1895;

14 мая 1896 награжден орденом Св. Станислава 3-й ст.» [9, арк. 1–2].

«С 1 августа 1895 – преподаватель математики реального училища Гуревича (по 1 августа 1903)»; «С 1 сентября 1896 преподаватель математики Сиротского института императора Николая I» [9, арк. 23, 33].

«Адреса в Петербурге: Надеждинская 24; Саперный пер. 8» [9, арк. 26].

Лакалізацыя пошуку прывяла ў вёску Сорагі Слуцкага раёна. На старых могілках тут знайшлі вечны спачын бацькі Леаніда Сеўрука. На вялікую радасць, пахаванне і помнік захаваліся. Вельмі адметна, што надпіс пачатку XX стагоддзя зроблены па-беларуску: «Сафон Кандратаў Сеўрук 1819–1902 і жонка яго Камільля Ксавераўна з Развадоўскіх 1834–1892».

Такім чынам, вынікі архіўна-пошукавай дзейнасці, праведзенай у Беларусі і за мяжой, не толькі пашыраюць геаграфію нацыянальнай прысутнасці ў свеце, дакументальна пацвярджаюць яе, але і стымулююць крэатыўную працу.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 13.06.2022 г.

[СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ]

1. Янка Купала: Энцыклапедычны даведнік / БелСЭ; рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мінск: БелСЭ, 1986. – 727 с.
2. Другое чытанне для дзяцей беларусаў. Напісаў Якуб Колас. Пераглядзеў і прадамову прыпісаў Л. Сеўрук. – Пецярбург [Пецярбург]: выдалі суполкі «Загляне сонца і ў наша аконца» і «Наша хата», 1909 (на вокладцы 1910). – 110 с.
3. Методика начального курса естествоведения / составил Л.С. Севрук, помощник инспектора классов Санкт-Петербургского сиротского института императора Николая I. – СПб: издание автора; типография Дома призрения, 1902. – 426 с.
4. Начальный курс естествоведения / составил Л.С. Севрук, заведующий учебной частью Санкт-Петербургского сиротского института императора Николая I. – 6-е исправленное и дополненное изд. – СПб: издание автора; типография Н.Л. Ныркина, 1910. – 642 с.
5. Центральный государственный исторический архив Санкт-Петербурга (ЦГИА СПб). – Ф. 135. Оп. 1. Д. 3.
6. Белорусское общество в Петрограде по оказанию помощи пострадавшим от войны, 1916–1918 гг.: межархив. справ. / сост.: Н.Е. Калесник [и др.]; предисл. В.В. Скалабан; науч. ред. С.В. Жумарь; редкол.: В.И. Адамушко [и др.]. – Минск: НАРБ, 2008. – 90 с.
7. Арабей, Л. Дарога вяла на Поўнач: Невядомыя аўтографы песняра / Л. Арабей // Літаратура і мастацтва. – 1982. – 1 студз.
8. ЦГИА СПб. – Ф. 14. Оп. 3. Д. 24519.
9. ЦГИА СПб. – Ф. 171. Оп. 2. Д. 4037.